

УДК: 338.48

В.В. ПОКОЛОДНИЙ, канд. екон. наук, доцент, УкрДАЗТ, Харків

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ТА УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ТУРИСТИЧНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

У статті досліджено основні поняття страхування у туризмі. Визначені основні проблемні питання страхування у туризмі. Обґрунтовано основні заходи захисту сфери туризму та розвитку ринку туристичного страхування в Україні.

В статье исследованы основные понятия страхования в туризме. Определены основные проблемные вопросы страхования в туризме. Обоснованы основные меры защиты сферы туризма и развитие рынка туристического страхования в Украине.

The article is devoted to the basic concepts of insurance in tourism. Defined are the main problematic issues of insurance in tourism. The main justification of the measures of protection in the sphere of tourism and development of the market of travel insurance in Ukraine.

Постановка проблеми. Пріоритетом державної політики в галузі страхування будь-якої країни з ринковою економікою є підвищення ролі страхування та забезпечення умов для його ефективного розвитку. Одним із головних напрямків подальшого розвитку страхування з метою зміцнення його ролі і значення в Україні є розширення спектру та збільшення обсягів продуктів і послуг на страховому ринку, створення позитивного іміджу страхування.

У зв'язку зі значним обсягом виїздів громадян України за межі держави, а також збільшенням кількості подорожуючих в Україні проблема створення ефективного механізму захисту інтересів туристів в процесі реалізації договірних відносин з приводу надання туристичних послуг. Особливо великого значення набувають питання, пов'язані зі страхуванням туристів. Отже, обрана тема є досить актуальною.

Страхування туристичної подорожі для мешканців країн західної Європи чи Америки швидше є закономірністю, а не додатковою, оригінальною послугою. Для громадян України туристичне страхування – це поняття, тожне із поняттям майбутнього. Щоправда, обсяги туристичного страхування останнім часом зростають, що свідчить про те, що відпочивати – це корисно, але ще краще відпочивати безпечно і спокійно.

Аналіз останніх публікацій. Різноманітні аспекти питання страхування у туризмі висвітлені у багатьох працях вчених-економістів та законодавчих актах.

В.Ф. Кифяк визначає страхування в туризмі, як систему відносин між страховою компанією і туристом по захисту його життя і здоров'я та майнових інтересів при настанні страхових випадків визначає у своїй праці [1].

У Словнику страхових термінів страхування туристів (travel insurance) визначається як обов'язкове і здійснюється суб'єктами туристичної діяльності на основі угод зі страховими компаніями, які мають ліцензію на таке страхування та передбачає покриття медичних витрат у разі нещасного випадку [2].

М.П.Мальська розглядає основні особливості страхування в туризмі, такі як ризикованість (імовірність подій), короткочасність поїздок, невизначеність настання страхових випадків [3].

Відповідно до змін у Законі України "Про туризм" від 18.11.2003 № 1282-IV, туристичні оператори та туристичні агенти для покриття своєї відповідальності за збитки, які можуть бути заподіяні туристу в разі виникнення обставин його неплатоспроможності чи банкрутства, повинні надати підтвердження фінансового забезпечення своєї відповідальності (гарантію банку або іншої кредитної установи) перед туристами [4].

В Україні діє міждержавний стандарт (ГОСТ 28681.1-95) "Туристично-екскурсійне обслуговування", який передбачає порядок проектування туристичних послуг, включаючи розгляд можливих ризиків, які можуть викликати негативні наслідки і спричинити шкоду здоров'ю туриста та його майну [5].

Метою статті є розкриття сутності страхового захисту туристичної діяльності в сучасних ринкових умовах і визначення шляхів прискорення розвитку страхування туристів в Україні.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні питання розвитку страхового бізнесу не привертає належної уваги держави. Український страховий ринок ще молодий і перебуває у стадії формування. Але уже сьогодні проявляються ознаки того, що страхування стає важливішим сегментом ринкових економічних відносин. Саме страхування в змозі забезпечити не тільки безпеку, стабільність, соціальні гарантії в суспільстві через механізм страхового захисту, але у перспективі може стати серйозним механізмом перерозподілу інвестиційних ресурсів і механізмом вирішення питання зайнятості населення.

Туристична галузь є невід'ємною складовою світового ринку. За оцінками Всесвітньої туристичної організації (ВТО), наприкінці 2003 року туризм посів перше місце серед галузей світового господарського комплексу за обсягом експорту товарів і послуг. Зважаючи на місце і роль туризму в житті суспільства, держава проголошує його одним із пріоритетних напрямів розвитку національної культури та економіки.

Виробляючи 11 % загальносвітового національного продукту, залучаючи 7 % світових інвестицій, туризм нині є найпотужнішою сферою світової економіки. На частку туризму припадає 11 % споживчих витрат, 5 % податкових надходжень. Ще у 1996 р. туризм випередив за валютними надходженнями, що зростають на 9 % щороку, експорт нафтопродуктів, автомобілебудування, телекомунікаційного обладнання, усі інші види послуг. Платежі до бюджету суб'єктів туристичної діяльності у 2009 році становили 196,5 млн. грн. і зменшились на 6 % або на 11,7 млн. грн. порівняно з 2008 роком. Таке скорочення платежів до бюджету можна пояснити збільшенням кількості приватних підприємств та фізичних осіб, які знаходяться на єдиному податку [6].

Україна має об'єктивні передумови, щоб стати однією з найрозвиненіших у туристському відношенні країн світу. Маючи вигідне геополітичне розташування, вона з давніх-давен є перехрестям транспортних та людських потоків з Півночі на Південь та із Заходу на Схід. Держава володіє значним туристсько-рекреаційним потенціалом: сприятливими кліматичними умовами, переважно рівнинним ландшафтом, багатством флори й фауни, розвинутою мережею транспортних сполучень, культурно-історичними пам'ятками, широкою індустрією подорожей та туризму. В Україні, яка будує соціально зорієнтоване ринкове господарство, багато проблем пов'язано з визначенням економічного становища та перспектив розвитку готельного господарства, а також сфери туризму загалом, адже протягом 2009 року туристичні послуги фактично надавали 4 829 ліцензіата, з них: туроператорів – 1 475 і турагентів – 3 354, відповідно 31 % та 69 %. Обсяг послуг, наданих суб'єктами туристичної діяльності протягом 2009 року становив 9,388 млрд. грн. і збільшився на 17 % або на 1,3 млрд. грн. порівняно з 2008 роком [6].

В сучасних умовах мікроекономічний рівень організації туристичного комплексу представлений широким колом учасників: туристичними фірмами, засобами розміщення, лікувально-оздоровчими установами, перевізниками, організаціями, що надають туристам додаткові послуги. Темпи розвитку сфери туризму в Україні мають тісну залежність, з одного боку, від ефективності функціонування суб'єктів туристичної діяльності, з іншого – від належної якості туристичних продуктів, які крім своїх основних характеристик, повинні містити елементи захисту та стабільності. І перше і друге можливе при наявності дієвого механізму захисту сфери туризму від цілої низки ризиків, які тут присутні.

Безпека туристів, їх страхування – це вимога часу XXI ст., яке визначене сторіччям туризму. Тому забезпечення цивілізованих умов подорожей туристів безпосередньо залежить від розвитку страхування туристичної сфери.

Першочерговими причинами необхідності широкого застосування страхування туристів зумовлена кількома причинами.

Однією з причин є зростання кількості подорожуючих. Так, наприклад, протягом 2010 року Україну відвідали 21,1 млн. в'їзних (іноземних) туристів, що на 2 % або майже на 381,2 тис. осіб більше, ніж у 2009 році. Виїзний турпотік у 2010 р становив 17,2 млн. осіб та порівняно з 2009 р. збільшився на 12 % або на 1,8 млн. осіб [6].

Наступною причиною є те, що у ряді країн (Німеччина, США, Франція та ін.) не видають дозволу на в'їзд в їх країну без страхового поліса, котрий гарантував би оплату медичної допомоги. Наявність поліса медичного асистансу є необхідною умовою отримання візи. Асистанс - це перелік послуг (в межах угоди), які надаються в необхідний момент в натурально-речовій формі або у вигляді грошових коштів через технічне, медичне і фінансове сприяння [7].

Законом України “Про туризм” передбачено обов'язкове страхування туристів (медичне та від нещасного випадку), котре забезпечується суб'єктами туристичної діяльності на основі угод зі страховими компаніями, які мають ліцензію на здійснення такої діяльності. За бажанням туристи можуть самостійно укладати договори такого страхування [4].

Страховання у туризмі є дуже перспективним і важливим видом страхування як з соціальної точки зору, так і є досить важливим чинником у економічному житті країни і має певний вплив на політичне обличчя України.

Процес охоплення страховим захистом туристичної діяльності в Україні знаходиться на стадії становлення. Туристичні фірми активно співробітничать зі страховими компаніями з приводу страхування туристів, проте туристичний бізнес залишається поза страховим захистом.

Попит на страхові послуги у сфері туризму як і загалом в Україні залежить, перш за все, від обов'язковості того чи іншого виду страхування, а також від рівня ризиків потенційних страхувальників. На сьогоднішній день обов'язковими видами страхування охоплені виключно ризики виїзного туризму, поза увагою залишилися ризики внутрішнього туризму. У роботі туристичних підприємств і організацій ще є недоліки в забезпеченні захисту та безпеки туристів зокрема іноземних. Так, трапляються крадіжки особистих речей, грошей та автотранспорту у вітчизняних та іноземних туристів. Не охоплений страхуванням на сьогодні зелений туризм.

Найбільш неприйнятним є діючий порядок медичного страхування іноземних громадян, що в'їжджають в Україну. Відомо, що жодна з розвинутих країн не має такого порядку, але існуючі в Україні правила в'їзду провокують Посольства деяких країн експериментувати та вводити ті чи інші обмеження щодо визнання полісів для відкриття віз громадянам України.

В Україні, де швидко розвивається туристичний бізнес, відчувається проблема недостатньої кількості послуг зі страхування медичних витрат, а саме страховим компаніям недостатньо пропонувати лише класичні поліси асистансу.

Проблематичним є розвиток в Україні медичного асистансу, оскільки відсутня будь-яка статистична інформація, тому що, з одного боку, згідно Закону України „Про страхування”, цей вид страхування належить до особового страхування, а саме медичного, з іншого боку – згідно ліцензування медичний асистанс є видом добровільного майнового страхування [8].

Відбуваються різноманітні форми шахрайства при здійсненні медичного асистансу, серед яких виставлення завищених рахунків лікарями за ненадані послуги, фальсифікація страхових випадків, використання підроблених

полісів, а також бажання клієнтів отримати сплату за послуги, надані в ситуаціях, які є виключеннями з числа страхових випадків.

Ціни на страхування туристів зараз дуже низькі, а це страхування, з одного боку, високо ризиковане, а, з другого боку, має високий рівень накладних витрат, пов'язаних, перш за все, з організацією міжнародного сервісного асистансу.

У зв'язку з прийняттям нового закону України "Про туризм" є актуальною проблема фінансового забезпечення туристичних організацій перед туристами [4]. Фінансовим забезпеченням Закон називає гарантію банку або іншої кредитної установи. Відомо, що раніше фінансове забезпечення надавав договір страхування відповідальності суб'єктів туристичної діяльності за виконання зобов'язань перед туристами. Саме механізм фінансового забезпечення у вигляді страхового полісу є найбільш розповсюдженим в світі.

Для забезпечення надійного захисту сфери туризму та розвитку ринку туристичного страхування в Україні необхідно здійснити такі заходи (рис. 1):

Проведення роз'яснювальної роботи з туристами та туристичними фірмами щодо особливостей видів страхувань, котрі забезпечують надійний захист сфери туризму.

Актуальним також є питання розробки спільної програми розвитку турфірм і страхових компаній та створення на основі цієї взаємодії туристично-страховий пул, для подальшого розвитку страхування туризму в Україні.

Внесення зміни до Закону України „Про страхування” і віднесення страхування туристів, котрі виїжджають за кордон, а також подорожують територією України до обов'язкових видів страхування є також важливим заходом.

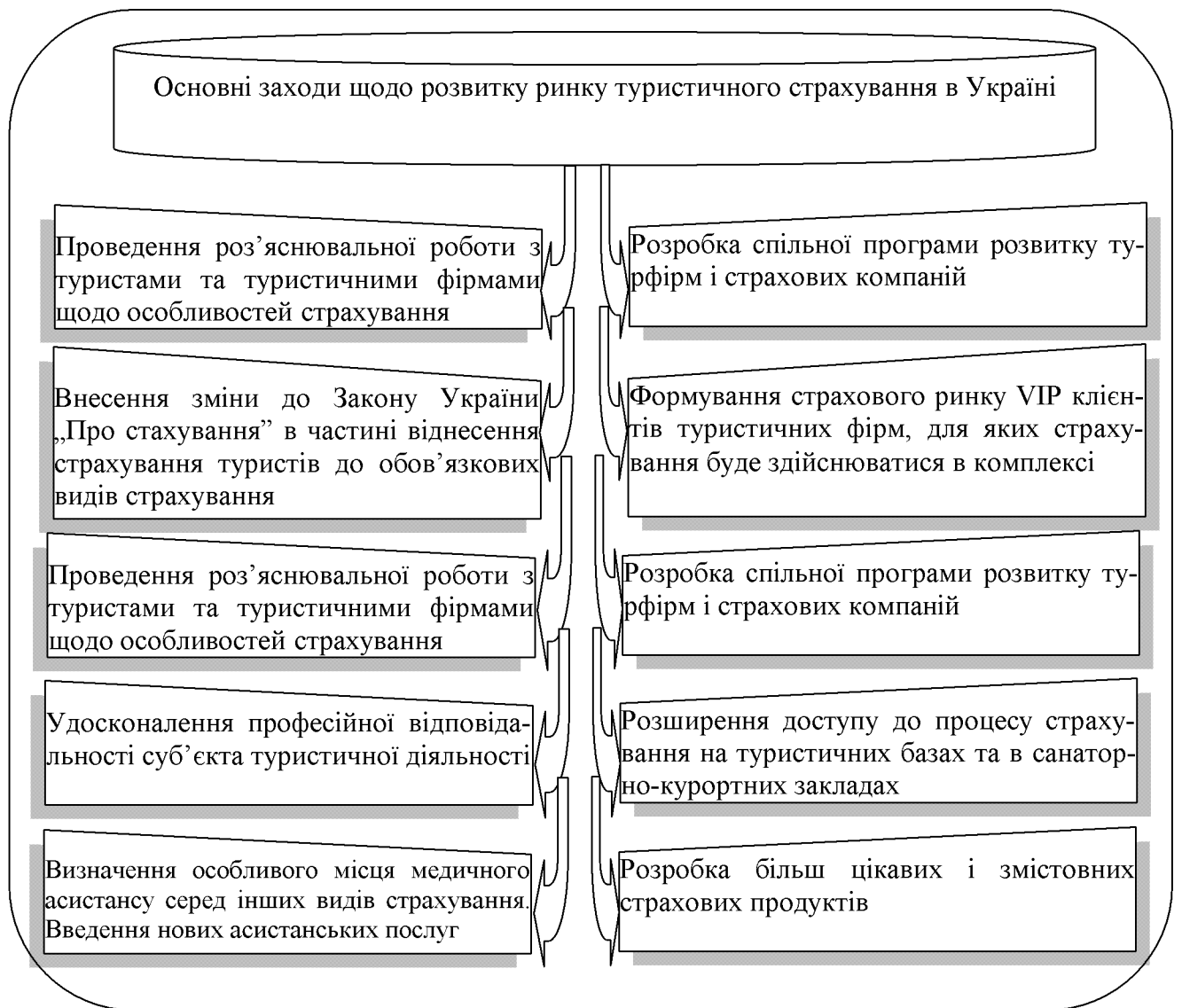

Рис. – Основні заходи щодо розвитку ринку туристичного страхування в Україні

При ліцензуванні окрім формування фінансової гарантії, вимагати наявності страхування професійної відповідальності суб'єкта туристичної діяльності. Клієнти, які зазнали збитки від туристичних компаній, мали б змогу по налагодженій схемі отримати відшкодування збитків за рахунок страхового полісу без додаткових проблем, пов'язаних із гарантією.

Налагодити страхування відповідальності туристичних компаній за порушення своїх договірних зобов'язань перед клієнтами в рамках тих лімітів фінансової відповідальності, які обумовлені Законом.

Передбачити в Цивільному кодексі (шляхом внесення відповідної поправки) норму, яка б встановлювала обов'язкове страхування відповідальності суб'єктів туристичного підприємництва на випадок невиконання або ненале-

жного виконання ними договірних зобов'язань. Така міра забезпечить, зокрема, можливість отримання відшкодування завданих збитків туристам та надійність туристичного бізнесу загалом.

Налагодити процес страхування на туристичних базах та в санаторно-курортних закладах (на кожній туристичній базі повинні продаватися страхові поліси, цю функцію можуть виконувати працівники туристичних підприємств, співпрацюючи зі страховими компаніями шляхом укладення договору аквізиції, який дає право на здійснення страхово-агентської діяльності).

Сформувати страховий ринок VIP клієнтів туристичних фірм, для яких страхування буде здійснюватися в комплексі: особисте медичне страхування, страхування від нещасного випадку і обов'язкове страхування всього комплексу туристичних послуг.

Визначити місце медичного асистансу серед інших видів страхування, оскільки медичний асистанс одночасно не може бути різновидом і особового, і майнового страхування. Виходячи з вищесказаного, доцільно було б вилучити з назви слово „медичний”, оскільки воно не відображає комплексність цього виду страхування.

Для зменшення випадків шахрайства в медичному асистансі слід: докладно визначати у договорі умови страхування та винятки зі страхових випадків; детальніше перевіряти факти настання страхових випадків; залучати професійних медичних працівників на етапі розгляду документів на виплату.

Необхідно пропонувати більш цікаві і змістовні страхові продукти, вводити нові асистанські послуги. На нашу думку, потрібно більше уваги приділяти такій додатковій послугі, як юридичний асистанс. Придбавши поліс, який включає юридичний асистанс, застрахований матиме можливість: скористатися послугами юристів за кордоном; відкрити справу з метою захисту прав при виникненні проблем юридичного характеру; отримати допомогу при викраденні чи втраті документів.

Висновки. Таким чином удосконалення страхування як складової системи безпеки в туристичній індустрії сприятиме стабілізації діяльності туристичних підприємств та туроператорських фірм, а також безпеці туристичних

подорожей як в Україні, так і за її межами. У подальших дослідженнях слід обґрунтувати питання удосконалення умов туристського страхування.

Список літератури: 1. *Кифяк В.Ф.* Організація туристичної діяльності в Україні / *В.Ф.Кифяк.* - Чернівці: Книги-XXI, 2003. - 300 с. 2. Словник страхових термінів [електронний ресурс]. – Режим доступу –<http://books.br.com.ua/16871>. 3. *Мальська М.П.* Міжнародний туризм і сфера послуг/ *М.П.Мальська, Н.В.Антонюк, Н.М. Ганич.* – К.: Знання, 2008. – 661 с. 4. Про внесення змін до Закону України „Про туризм” Закон України від 18 листопада 2003 року №1282 – IV. 5. ГОСТ 28681.1-95 Туристско-экскурсионное обслуживание. Проектирование туристских услуг, 2004. – 13с. 6. Довідка про динаміку туристичних потоків в Україні за 2010 рік за даними Адміністрації Держприкордонслужби України [електронний ресурс]. – Режим доступу – <http://www.tourism.gov.ua/publ.aspx?id=2183>. 7. *Гвозденко А. А.* Основы страхования в туризме/ *А.А. Гвозденко.* - М.: РМАТ, 1997. 8. Закон України „Про внесення змін до Закону України ”Про страхування”// Україна-business. - 2001. - № 44, 6-13 листопада.